THE ISRAELITE PRESS
The only Jewish Newspaper in Western Canada.
דאס אידישע וואָרט
Office and Place of Business: New Israelite Press Bldg., 165 Selkirk Ave. East
Published daily except Saturday and Sunday
ENTERED AS SECOND-CLASS MAIL MATTER AT OTTAWA
Subscription: $6.00 per year
Established 1910 Phones: 55 409—52 213
Winnipeg — Manitoba

שיקאגא זאגט זיך אָפּ פון איר 'דזשאז' מעיאָר

פאר יאָרן און יאָרן האָט ווילהעלם העיל טאָמפּסאָן באהערשט שיקאגאָ. די צווייטע גרעסטע שטאָט אין אמעריקע. אונטער זיין מעיאָרשאַפט איז שיקאגאָ געוואָרן גאַמאָריזע איבער דער גאַנצער וועלט מיט די נאַרישקייטן און קאָרופּציע פון איר רעגירונג און מיט דער אומזיכערקייט פון לעבן און אייגנטום אין שטאָט. און אונטער זיין רעזשים האָט די מוניציפּאַלע פאַרוואַלטונג פון דער צווייטער רייכסטער שטאָט אין דער וועלט דערגרייכט שיר די מדרגה פון פינאַנציעלן באַנקראָט. און האָט צייטנווייז נים געהאַט מיט וואָס צו צאָלן אירע אָנגעשטעלטע און מיט וואָס צו רייניקן די גאַסן פון שטאָט.

אָבער "בינג ביל" טאָמפּסאָן (ווי מען האָט אים מיט דרך־ארץ גערופן) איז געווען מער ווי א פּערזאָן. — ער איז געווען א סימבאָל פון: דערט־פּראָצענטיקן דזשאַז־אַמעריקאַניזם. — יענעם שרייענדיקן, היסטעריש־שען אַמעריקאַנער פאַטריאָטיזם פון פּוסטקייט, גאוה און קנאַקעדיקע פּראָזען. ווען די שיקאַגער בירגער וואָלטן נים געוואָלט אזא מעיאָר, וואָלטן זיי אים נים אויסגעקליבן, און אפילו די ערגסטע מעטאָדן פון געגנסטעריזם און שווינדל אין די וואָלן וואָלטן נים געקאָנט העלפן.

אָבער די שיקאַגער בירגער איז ער קאָנטיק געווען צום האַרצן. ער האָט געוואוסט זייער גוט ווי צו געפינען הן אין די אויגן פון זיינע ווייליער. ער האָט בלויז געדאַרפט שיכן ווי זיינע אולטראַ־פאַטריאָטישע פראַזן, און אויף דער דאָזיקער מלאכה איז ער אן אמת'ער קינסטלער.

טאָמפּסאָן האָט זיך געמאַכט לעכערלאַך פאַר דער גאַנצער וועלט מיט זיין נאַטאַריזיקן קאָמף קעגן "קעניג דזשאַרדזש" און "זיין איינפלוס אויף אמעריקע". ער איז געוואָרן א גאַנצער פעדאַגאָג, און האָט רעווידירט די שיקאַגער שול ביכער און האָט פאַרטריבן די שול אויפזעצער, וואָס "זיינען קלאַנגישן מאַלאַנס אין וואָל אַכפּיין, וועלכן דער האָט דורכגעפירט מיט דער הילף פון א צירק, — אפשר זייער א געלונגענער סימבאָל פון שיקאַגאָס פאַליטישן שפּיל...

די צירק שפּיל האָט פאַר טאָמפּסאָנען געוואונען מיט א היבשער מערהייט די רעפּובליקאַנער פּריימערים. און ער איז דערווייל געוואָרן רע־פּובליקאַנער קאַנדידאַט, ניט געקוקט אויף דעם אָנגעשטריינגטן קאַמף פון זיינע קעגן קאַנדידאַטן. אָבער ווען ס'איז געקומען צום יום הדין, אין די וואָלן, האָט זיך דער מזל פון אים אָפּגעקערט און ער, דער הונדערט־פּראָצענטיקער, האָט פאַרלאָרן מיט א ריזיקער מינדערהייט צו דעם דעמאָקראַטישן קאַנדידאַט, וואָס איז א זון פון אן אימיגראַנט. און נאָך א סלאַווישן אימיגראַנט דערצו!

דער נייער מעיאָר, מר. אנטאָן סערמאַק (ווי זיין עכט סלאַווישער נאָמען איז), האָט צוגעזאָגט אויסצורעכנען די פאַרברעכנס פון שטאָט, און דאָס האָט קאָנטיק פאַר אים געוואונען די וואָלן. די שיקאַגער בירגער האָט א פּנים פאַרט דערעסן דער קראָנטפּרץ רעזשים, און זיי האָבן זיך אָפּגעזאָגט פון זייער באַליבטן מעיאָר, וואָס זיין כח איז געווען אין "דזשאַז".

אמת, טאָמפּסאָן האָט אין זיין קאַמפּיין אויף ניט פאַרנאַכלעסיקט דעם דאָזיקן פּונקט. ער האָט זיך אַרויסגעשטעלט ווי דעם טשעמפּיאָן קעגן פער קעגן פאַרברעכנס. אָבער די בירגער האָבן אָפּנים שוין פאַרלאָרן זייער אמונה אין אים. און זיי האָבן באַשלאָסן צו פּרובירן אן אנדערן, זייענדיק זי־כער. אז ערגער קאָנען זיי שוין ניט אויסמאַכן...

ווען דער נייער מעיאָר אויסראַמען שיקאַגאָ פון קאָרופּציע און פאַר־ברעכנס? — דאָס דאַרף מען נאָך זעען. יעדער מעיאָר קאַנדידאַט אין שיקאַ־גאָ פאַר יאָרן שטעלט אַרויס דעם קאַמף קעגן פאַרברעכנס ווי זיין שלאַג־וואָרט. דאָס האָט אפילו געמאָן, וויי מיר האָבן געזאָגט, טאָמפּסאָן אליין. אָבער דער נסיון איז אפנים בייטר, און די גאַנצע אטמאָספערע אין שי־קאַגאָ פּאָליטיק איז אזא פאַרדאַרבענע, אז אפילו ערלאַכע מענשן זיינען אין דער נעץ פון קאָרופּציע.

וואָס איז שייך טאָמפּסאָנען, איז דאָס ניט זיין ערשטער דורכפאַל, אין ער האָט שוין באַוויזן אז ער קאָן "קומען צוריק" נאָך א דורכפאַל. פון זיין לעצטער רעדע איז קאָנטיק, אז ער האָט נאָך ניט בדעה צוריקצוציען זיך פון פּאָליטיק. טאָמפּסאָן איז דורכגעפאַלן, אָבער דער טאָמפּסאָניזם פאַרבלייבט, און זיין טשעמפּיאָן האָט ניט וואָס אַראָפּצופאַלן ביי זיך.

די דערוויילונג פון'ם זון פון אן אָרימען סלאַווישן אימיגראַנט צום פּאָסטן פון מעיאָר פון דער צווייטער גרעסטער שטאָט אין אמעריקע איז אָבער דערווייל א פרייליכער דערשיינונג. דאָס וויזט פאָרט, אז די שנאה צו אימיגראַנטן האָט אין אמעריקע ניט געלאָזן דערווייל קיין טיפע וואָרצלען.

היט אייערע קינדער!

מיט'ן אָנקום פון די וואָרימע פרילינג טעג האָט זיך דער אוטאָמאָביל פאַרקער שטאַרק פאַרגרעסערט אין אונזערע גאַסן. גלייכצייטיק רייסט זיך דאָס יונגוואַרג פון די הייזער אין וואָרימען דרויסן, און די גאַסן זיינען פול מיט קינדערשער פרייד און קינדערשן געלעכטער.

הערן מיר שוין וועגן א צאָל פאַרקער עקסידענטן, די קרבנות פון וועלכע זיינען געווען קינדער. מיר ווערן אינפאָרמירט. אז דינסטאָג האָבן עסלאַכע אזעלכע עקסידענטן פּאַסירט מיט אידישע קינדער אויף סעלקירק עוועניו. אין בלויז דורך גליקלאַכע צופאַלן האָבן זיי זיך געענדיגט ניט קאַטאַס־טראָפאַל.

עס לינט דער ערשטער חוב אויף די עלטערן צו פאַרהיטן די לעבנס פון זייערע קינדער. די קינדער אַליין זיינען צופיל פאַרטאָן אין זייער שפּיל. און ביי זיי איז נאָך בכלל ניט שטאַרק געווען אַנטוויקלט דער חוש פון זעלבסטפאַרהיטונג. ווען א קינדס פילקע פאַרקייקלט זיך אינמיטן גאַס, וועט דאָס קינד לויפן כאַפּן זי, איגנאָרירנדיק די לויפנדיקע אוטאָמאָביל, וועלכע האָבן אָפט קיין צייט ניט אָפּצושטעלן זיך ווען זיי. באַמערקן די געפאַר.

די עלטערן דאַרפן געוויסינען זייערע קינדער צו שפּילן זיך אויף די טראָטואַרן אָדער אויף אנדערע שפּיל פּלעצער. און ניט צו לויפן אינמיטן גאַס. — און מען דאַרף טאַקע האַלטן אן אויג אויף זיי. באַזונדערס דאַרף מען אויף זיי אכטונג געבן אין פרילינג, ווען די קינדער ווערן ממש פאַר־שיכור'ט פון דעם שפּיל אויף דער פרייער לופט.

אָבער אויך די מאַטאַריסטן מוזן טאָן זייער חלק אויף אויסמיידן עק־סידענטן. באַזונדערס פאַרזיכטיק דאַרפן זיי זיין פאַרנדיק איבער געמישטע געשעפטן און וואוינונג גאַסן. ווי סעלקירק עוועניו. וואו'ס איז דאָ א גרויסער פאַרקער און וואו'ס איז שטענדיק א געפאַר אז א קינד זאָל אומדערוואַר־טעט אַרויסלויפן אין אַמאָט מיט'ן גאַס.

אביסל פאַרזיכטיקייט קאָן אויסמיידן אומגליקן וואָס צעברעכן א גאַנצן לעבן אָדער איינציק לעבנס.

פון ש. קאַפּלאַן

אויפ'ן שוועל פון קאַנאַדער "ראַקיס"

דאָס בילד פון קאַלגאַרי אין 1875 שטעלט מיט זיך פאַר א ווייסע פאַן מיט דריי שוואַרצע סילועטן: א רייטער פון די "מאָונטעד פּאָליס" שטייט אויפן שפּיץ פון א באַרג. ער איז אַראָפּגעקראָכן פון פערד, אין איין האַנט האַלט ער די לייצעס און מיט דער אנדערער פאַרשטעלט ער זיך פון דער זון, כדי בעסער צו באַ־טראַכטן דעם געגנט. אָבער ניט קוקנדיק אויף אַלע זיינע אַנשטרייגונגען, קאָן ער נאָר איין. . . הונט.

ווי מען דאַרף פאַרשטיין פאַרקערפּערט דאָס בילד דעם קאַלגאַנער מאַקלאָוד, דעם עלטסטן פון זיך "מאָונטעד פּאָליס" פון יענעם געגנט. ער האָט עס א נאָמען גע־נעבן די צוקונפטיקע שטאָט קאַלגאַרי נאָך דעם נאָמען פון זיין אַלטער היים, אַזוי האָט געהייסן זיין קליינער גוט אויף דעם אינזל מולד־סקאָטלאַנד.

פון דעם אויפשריפט אויף דעם שטיי־נערנעם זייל אין גאַרטן פון דער שטאָט ביבליאָטעק דערוויסן מיר זיך, אז דער קאַלגאַנער מאַקלאָוד האָט ניט אויסזיסט אויסגעקוקט די גענט. אין אוגוסט 1875 האָט די אָפּטיילונג "עף" פון גאַרד וועס־טערן מאָונטעד פּאָליס אויפגעשטעלט אויף דעם זעלבן אָרט דעם פאָרט "ברוים־באַיס", וועלכער טראָגט דעם נאָמען פון זייער קעפּטן. דער אָרט איז דאָן געווען סטראַטעגיש דער אַפּאַנדסטער, ווייל דאָרטן גיסן זיך צוזאַמען די טייכן "על־באַא" און "באַא".

אין 1876 שטעלט מיט זיך קאַלגאַרי פאַר א קליינע גרופּע הילצערנע הייר־זער, וועלכע טוליענען זיך צום הילצער־נעם פאָרט און אַלע צוזאַמען פאַרלירן זיי זיך אין דעם אומענדלאַכן וויסטן געגנט.

די ערשטע טריין פון ווינניפּעג האָט דערגרייכט קאַלגאַרי דעם 28טן אוגוסט אין 1883. אין יאָר 1884, ווען קאַלגאַרי איז שוין איינקאָרפּאָרירט געוואָרן אַלס שטאָט האָט זי געהאַט סך הכל פינף הונ־דערט נפשות.

שוין מערער יאָרן ווי קאַלגאַרי איז אנערקענט געוואָרן אַלס זי קענען שטאָט פון די וועסט און רעכט זיך פאַר די באַלעבאַטשעסטע פון די באַרימטע ראַנ־בערג. זיי געפינען זעכציק מיל פון שטאָט, פון קאַלגאַרי זעט מען זייערע שפּיצן באַדעקט מיט אייביקן שניי. צום איינטיקן טאָג האָט קאַלגאַרי א באַפעל־קערונג פון פינף אכציק טויזנט נפ־שות. ניט קוקנדיק אויף דעם, וואָס ער־מאָנטאָן האָבן אַרויסגעראַפּט די בכורה און האָט צוגענומען פון קאַלגאַרי אי דעם פאַרלאַמענט פון אַלבערטאַ און דעם אוניווערסיטעט, מאַכט דאָך קאַלגאַרי דעם אינדרוק פון א גרעסערער און שענע־רער שטאָט. איצט בויט זיך דאָרט אויף סאוט מאָנטראַשאַ א באַזונדערע רעזי־דענץ טייל מיט שיינע הייזער, יעדערער פון זיי איז א באַזונדער סטיל מיט פאַר־קען, גערטנער, גאַסן, מיט וועלכע עס וואַלטן געמענט שטאַלצירן גרעסערע שטעט.

די אידישע קהלה אין קאַלגאַרי ציילט היינט ביי 1500 נפשות. דער ערשטער איד, וועלכער איז דאָ אָנגעקומען אין יאָר 1890 איז געווען יעקב דיימאַנט, א ליטוואַק פון אשטענע. ער האָט אַלע זיי־נע יאָרן פאַרבראַכט אין קאַלגאַרי אַלס סטאָר קיפּער, געשטאַרבן פאַריקן יאָר און ער איז דאָ געקומען צו קבר ישראל. ביי אים אין שטוב איז געווען דער ער־שטער מנין און צוליב זיין כבוד האָט מען די איינציקע שול וואָס קאַלגאַרי האָט אַרויסגעשטעלט אין דעם יאָר 1906 אין אַראָנדאָרעס־אַוענו. אויפגעבויט אין יאָר 1911, א נאָמען גענעבן "בית יעקב".

ביז דעם יאָר 1906 האָט קאַלגאַרי קיין געהאַט א מנין אידן. מיטן צענטן פלעגן אַלע מאָל זיין צרות, מען פלעגט אים דאַרפן נעפינען צווישן די אורחים אדער ברייגנען פון א שכנות'דיקן ישוב, דעריבער רעכנט זיך דער ערשטער טאָג שבועות פון יענעם יאָר פאַר א היס־טאָרישער דאַטע. ווען ביי יעקב דיימאַנט אין שטוב האָט זיך געקליבן דער מנין, האָט מען זיך דערוואוסט, אז מיטן טריין זיינען אָנגעקומען אכצן אידישע פאַמיליי־עס מיט איין מאָל. א טייל פון זיי זיי־נען אחער געקומען מיטן צווייג צו באַ־זעצן זיך אַלס פאַרמער אין דער פּראַוינץ אַלבערטאַ, אָבער דער גרעסטער טייל פון זיי מיט זלמן מאַלקין בראש האָבן זיך אויף שטענדיק באַזעצט אין קאַלגאַרי און זיינען געבליבן ווואוינען ביז היינטיקן טאָג. צוזאַמען מיט אים איז אָנגעקומען אַ אַנדערער גורוויטש, זיי זיינען געווען סוראַזשער לאַנדסלייט, טשערנינגאָווער גו־בערניע. זיי האָבן זיך דאָ גלייך גוט איינגעאַרדענט. זלמן מאַלקין האָט דאָ געעפנט א פּרוכט פון איין אַנדערן. די דערמאָנטע גרופּע אימיגראַנטן רעכענען זיך פאַר די פּיאָנערן פון א באַרייטנדער אידישער אימיגראַציע פון סוראַזש און טשערנינגאָ־ווער גובערניע בכלל, וועלכע איז געגאַנ־גען פון דאָרטן דירעקט קיין קאַלגאַרי.

די אומשטענדן דערצו זיינען געווען היסטאָרישע גינסטיקע. דער יאָר 1906 פאַרנעמט דעם ערשטן אָרט אין דער גע־שיכטע פון אידישער אויסוואַנדערונג פון רוסלאַנד. נאָכצע אידישע שטעטלאַך און מיליוניין שטעט זיינען געשטאַנען איינ־געפאַסט מיטן שטעקן אין האַנט און גע־וואַרט אויף א גרוס פון יענער זייט יַם וואוהין צו פאָרן. ווען סוראַזש און די שכנות'דיקע ישובים האָבן באַקומען א ידיעה, אז אין קאַלגאַרי קאָן מען מאַכן א לעבן, זיינען נאָך אַלע דעם זעלבן יאָר 1906 אָפּגעפאָרן קיין קאַלגאַרי די פאַר־צווייגטע פאַמיליע בעלקין און אַנדערע בערקאָוויץ. דער לעצטער איז דאָ אָנגעקומען מיט ערב סוכות דעם זעלבן יאָר.

צו יענער צייט איז די באַפעלקערונג פון קאַלגאַרי אויף געווען ניט איבעריקס גרויס, ס'ה זיבצען טויזנט נפשות. די טייל שטאָט וואו ס'געפינט זיך איצט די־ס.פּ. אר. איז נאָך דאָן געווען א פריי־ער פעלד. שפּעטער איז דאָ אָנגעקומען די פאַמיליע שומאַטשער. זייער זון א שו־מאַטשער איז איצט אַן אָנגעזעענער לאַ־נער אין קאַלגאַרי און אומרמידלאַ־כער געוועלשאַפטלאַכער טוער. זיין שוועסטער אסתר שומאַטשער האָט דאָ חתונה געהאַט מיטן באַוואוסטן אידישן שריישביין, זיין שטענדיקע רעזידענץ פון איין רייזע און דער אנדערער איבער דער וועלט, איז קאַלגאַרי. אסתר שו־מאַטשער, אַליין א יונגע אידישע פּאָע־טעסע, איז א גרויסער בייטראַג צום קול־טורלען לעבן פון דער אידישער־קאַלגאַרי. פאַרן אויסברוך פון דער וועלט מלחמה האָט קאַלגאַרי שוין פאַרמאַגט א קהלה פון אַרום הונדערט אידישע משפּחות.

ראָמאַנטשיש איז די געשיכטע פון קאַל־גאַרער אידישן בית־עולם. אין יאָר 1904 איז ביי איינעם פון די עלטסטע אידישע איינוואוינער, נייטן בעל, געשטאָרבן א דריי יאָריק מיידעלע, ס'איז נישט געווען קיין אנדער פּלאַץ וואו זי מקבר זיין, ווי ביים ענד פון דער "וויניאָן סעמעטערי", כדי אַבער ס'זאָל ניט הייסן, אז מען האָט א אידיש קינד מקבר געווען אויף א קריסטלאַכן בית־עולם, האָט מען דאָן איינגעצאָלט א דעפּאָזיט פון 25 דאָלאַר פאַר 25 ביי 120 פוס באַרן. שפּעטער, אין יאָר 1906 האָט מען די קניה פאַר־פעסטיקט און צוגעקויפט נאָך 75 ביי 120 פוס ערד און אין יאָר 1920 האָט מען א דריטן מאָל צוגעקויפט פופציק ביי 120 פוס באַרן, צום היינטיקן טאָג געפינט זיך אויפן אידישן בית־עולם. וועלכער איז אנשטענדיק ארומגעצוימט. ביי הונדערט קברים. דער גבאי פון חברה קדישה, וועלכע האָט זיך אפיצי־ל פון געגרינדעט אין יאָר 1906, איז גע־וועזן אליהו גפן, זיין ממלא מקומו און איצטיקער גבאי איז דער אויבן דערמאָנ־טער זלמן מאַלקין.

אויך די איינציקע שול אין קאַלגאַרי האָט איר קורצע געשיכטע. ווי געזאָגט, האָט מען איר אויפגעבויט אין יאָר 1911 אויף דער פינסטער עוועניו איסט, אבער א גרויסער טייל פון דער אידי־שער באַפעלקערונג איז געבליבן אומצופ־רידן מיט דעם בנין און אָרט פון דער שול, וואָס איז געווען צו ווייט פון מע־רערע אידישע איינוואוינער. ס'האָט זיך דעריבער דאָרט געגרינדעט נאָך דעם זעל־בן יאָר א צווייטע קאַנגרעגיישאַן מיטן נאָמען "תפאַרת ישראל". מען האָט אַרויס גענומען א טשאַרטער און געקויפט א הויז מיט "לאָטס" אויף דער פּערצנטער עוועי־ניו איסט, אבער קיין צווייטע שול האָט מען צוליב מאַנגל אין געלט און אנדע־רע סיבות ניט געבויט.

די תלמוד תורה איז דאָ עלטער פון דער שול. מען האָט אים אַרויסגעראַפּט אין יאָר 1909 אין א פּרוויאָטער הויז. איר ערשטער לערע איז דאָ געווען דר. אלעק־סאַנדער. אין יאָר 1919 האָט מען אויף דער זעקסטער עוועניו איסט אויפגע־שטעלט אן איינענעם תלמוד תורה בנין.

דער סאָציאַל עקאָנאָמישער צוזאַמענ־שטעל פון די 350 אידישע משפּחות איז ביי היינטיקן טאָג פאָלגנדער: צוואַנציק אידן אַרבעטן אין דער סי. פּי. אר., דרייי־סיק אין פעקטאָרעס, פיר אידן זיינען דאָק־נעמען זיך מיט אנדערע פרעיי פּראָפע־סיעס אין אידישע אנשטאַלטן, די איבע־ריקע זיינען סטאָרקיפּערס און אנדערע ביזנעס לייט.

דער כסדר'דיקער וואוקס פון דער אי־דישער באַפעלקערונג אין קאַלגאַרי האָט נעשטעלט די דאָרטיקע אידן פאַר א פּראָבלעם אויסצובויטערן אירע אנ־שטאַלטן. די שול האָט שוין לאַנג ניט נעקאָנט אריינצונעמען אַלע מתפּללים פון קאַלגאַרי, שוין ניט ריידנדיק פון די פי־לע אידן פון דער אומגעגנט, וועלכע קו־מען דאָ אויף יום־טוב, באַזונדערס אויף ראש השנה און יום כפּור. אפילו דער מנין אין דער תלמוד תורה האָט ניט גע־קאָנט לייזן די פראַגע. ס'איז דעריבער רייף געוואָרן דער געדאַנק אויפצובויען אין קאַלגאַרי א "קאָמיוניטי צענטער", לויטן מוסטער פון וואַנקאָווער, א מין מרכז רוחני, וואָס זאָל אריינגענעמען די תלמוד תורה, וואו ס'זאָל זיין א גרעסע־רער האַל אויף צו דאַוונען, פאַר אידישע חתונות און אנדערע שמחות, לעקציעס און א. וו. ניט קוקנדיק אויף דער גרויס־סער סומע וואָס אזא בילדונג דאַרף אָפּ־קאָסטן, האָט די קאַלגאַרער קהלה דאָך דעם געדאַנק, מיט וועלכן זיך האָט זיך ארומגעטראָגן יאָרן, ניט אויפגעגעבן. אין פעברואַר יאָר, 1930, האָט זי מיט גרויס אנשטריינגונג אויפגעבויט דעם אונטער־שטען עטאַזש פונם "קאָמיוניטי צענ־טער", דאָס האָט אָפּגעקאָסט ארום 35 טויזנט דאָלאַר. אבער ס'איז דאָך דער־ווייל געלונגען צו פאַרענטפערן די פראַ־גע פון א גרויסן האַל פאַר אידישע אונ־טערנעמונגען מיט מערערע באַקוועמע ציממערן פאַר דער תלמוד תורה. ליידער האָט דער פריזיס אויף א געוויסער צייט אָפּגענומען ביי די קאַלגאַרער אידן די מעגלאַכקייט פון פאַרענדיקן דעם אויפ־ביס פונם "קאָמיוניטי צענטער". לויט דעם פאַראויס אויסגערעכנטן פּלאַן, אבער זיי פאַרלירן ניט די האָפענונג צו האָבן ביי זיך דעם זעלבן אידישן נע־שעפטלאַכן פאַלאַץ, וועלכן איך האָב געהאַט דעם פאַרגעניגן צו געפינען אין וואַנקאָווער.

אויסן קרעדיט פון די גרעסטע קולטו־רעלע דערגרייכונגען פון קאַלגאַרער אידן פאַר די לעצטע יאָרן דאָרף פאַרשריבן ווערן דאָס אידישע יאָר פון דער אומגעגנט, וועלכע קו־מען צוויי שטעקיקן פון דער אידישער אויסשטעלונג פאַר אים". זייערע שטענדי־קע טעגות האָבן זיך מיר אזוי דערעסן, אז איך האָב באַשלאָסן איין מאָל פאַר אַלע מאָל זיי איבערצוציינן, אז איך בין א רום גלייך מיט זיי אין אַפּזייענדיק א לענגערע צייט. אין אירקוטסק, האָב איך זיך גע'שמד'ט, אבער פון דאָמאָלסט אָן האָב איך פאַרלאָרן מיין איגערלאַכע רו; מיינע חברים, — וועלכע, ווי איך האָב געמיינט, וועלן מיך דערפאַר מער אכטן, — האָבן נאָך מער גע'חוזק'ט פון שעל אויף איך בין זיי פאַר'מיאוס'ט געוואָרן, אויף זיך אַליין בין איך פאַר'מיאוס'ט געוואָרן, וואָס דאָס איז פיל ערגער. איך האָב אויפגעהערט צו שרייבן צו מיינע אַלטערן, נאָכדעם ווי איך האָב, לויטן געבאָט פון דעם נייעם גלויבן זיי פאַר־שאַלטן. אבער געפילט האָב איך, אז טיף אין האַרצן בין איך געבליבן פרעמד צו דער נייער רעליגיע. שוין דריי יאָר זינט איך בין אהער פאַרשיקט און די נאַנצע צייט האָב איך קיין רו ניט. איך האָב זיך אָנגעשלאָסן צו די "טונגאַסער, מיט זיי געוואַנדערט אין די וועלדער אבער אויך דאָרט האָב איך קיין רו נישט געפי־נען. דער געדאַנק, אז מיינע אַלטערן לייד־דען איבער מיר און וויינען אפילו נישט וואָס מיט מיר איז געשען האָב מיך אינ־נאַנצן צעבראָכן. און זעענדיק אייך זיי־צענדיק יום־טוב'דיקע, האָב איך זיך דער־מאָנט און מיינע אַלטערן, וואָס זיינען איצט ביים סדר ווי אבלים נאָך זייער זון האָב איך זיך מער נישט געקאָנט שטאַרקן. אבער איצט — איז ער איבער־גאַנגען שוין אביסל אין א רואיקערן טיש און מיט א ביסל וואַסער האָט ער אָנגעגעבן די פאַרטריקנטע ליפּן.

— איך בעט אייך ווידער אַמאָל אַנט־שולדיקונג פאַר דער אומאַנגענעמלאַכ־קייט, וואָס איך האָב אייך נאָר וואָס פאַרשאַפט. אז איצט מוז איך אייך זע־ציילן די סיבה דערפון: איך בין א זון פון א פאַרמענלאַכער פאַמיליע פון סימפּעראַפּאַל אין דרום רוסלאַנד מיטן נאָמען הינדעס. אַלס נימאַזיסט נאָך בין איך געווען א חבר אין דער פאַרטיי פון די סאָציאַל רעוואָלוציאָנערן. אויף די לומדים האָב איך קיין גרויס אכט ניט געלייגט, פאַר וואָס מען האָט מיך פון דעם זעקסטן קלאַס אַרויסגענומען פון דאָמאָלסט אָן האָב איך זיך נאָך מער איבערגעגעבן צו פאַרטיי אַרבעט. בין מען האָט מיך געפאַנגען אויף תפיסה, ווי אויף איבערן נאָנצן וועג קיין סיביר בין דאָס מיינע חברים נישט אויפגעהערט צו לאַכן פון מיר: — "וואָס, זאָגן זיי, האָסטו — א איד, און נאָך דערצו א סוחר'ס א זון — מיטן רוסישן פּויער? דו ביסט אים פרעמד און ער דיר, און נישט דו־ד דאַרפסט זיך איינשטעלן פאַר אים". זייערע שטענדי־קע טענות האָבן זיך מיר אזוי דערעסן, אז איך האָב באַשלאָסן איין מאָל פאַר אַלע מאָל זיי איבערצוציינן, אז איך בין א רום גלייך מיט זיי אין אַפּזייענדיק א לענגערע צייט. אין איר קוטסק, האָב איך זיך גע'שמד'ט, אבער פון דאָמאָלסט אָן האָב איך פאַרלאָרן מיין איגערלאַכע רו; מיינע חברים, — וועלכע, ווי איך האָב געמיינט, וועלן מיך דערפאַר מער אכטן, — האָבן נאָך מער גע'חוזק'ט פון מיר, איך בין זיי פאַר'מיאוס'ט געוואָרן; אויף זיך אַליין בין איך פאַר'מיאוס'ט געוואָרן, וואָס דאָס איז פיל ערגער. איך האָב אויפגעהערט צו שרייבן צו מיינע אַלטערן, נאָכדעם ווי איך האָב, לויטן געבאָט פון דעם נייעם גלויבן זיי פאַר־שאַלטן. אבער געפילט האָב איך, אז טיף אין האַרצן בין איך געבליבן פרעמד צו דער נייער רעליגיע. שוין דריי יאָר זינט איך בין אהער פאַרשיקט און די נאַנצע צייט האָב איך קיין רו ניט. איך האָב זיך אָנגעשלאָסן צו די "טונגאַסער, מיט זיי געוואַנדערט אין די וועלדער אבער אויך דאָרט האָב איך קיין רו נישט געפי־נען. דער געדאַנק, אז מיינע אַלטערן לייד־דען איבער מיר און וויינען אפילו נישט וואָס מיט מיר איז געשען האָב מיך אינ־נאַנצן צעבראָכן. און זעענדיק אייך זיי־צענדיק יום־טוב'דיקע, האָב איך זיך דער־מאָנט און מיינע אַלטערן, וואָס זיינען איצט ביים סדר ווי אבלים נאָך זייער זון האָב איך זיך מער נישט געקאָנט שטאַרקן. אבער איצט — איז ער איבער־גאַנגען שוין אביסל אין א רואיקערן טאָן, נאָר אין זיינע גלאַנציקע אויגן איז געווען א עעסטער באַשלוס, — איצט האָב איך איינס באַשלאָסן און אויף וועל עס דורכפירן. פון דאַנען פאַר איך אין דער גובערניע שטאַט אין איך וועל אָנ־נעמען א דערקלערונג אין דער דאָרטיקער קאַנצעלאַריע. אז איך האָב. פאַרלאָזן דעם אַרומאַסלאַווענע גלויבן און איך וועל אויך איך אַלץ אַרויסשרייבן און איך וועל זיי בעטן אז זיי זאָלן מיר מוחל זיין.

מיר האָבן אים אביסל באַרואיקט און געזאָגט, אז לויטן נייעם געזעץ האָט די פּראָוואָסלאַוועע געמיינערט קיין רעכט ניט אים אַרויסצולאָזן פון צוויי אידן: אין דעם מוטער פאַראויס, אין דער אַוועסטער אַוועסטער באַשלוס, — איצט האָב איך איינס באַשלאָסן אז אויף וועל עס דורכפירן. פון דאַנען פאַר איך אין דער גובערניע שטאַט אין איך וועל אָנ־נעמען א דערקלערונג אין דער דאָרטיקער קאַנצעלאַריע. אז איך האָב. פאַרלאָזן דעם אַרומאַסלאַווענע גלויבן און איך וועל אויך איך אַלץ אַרויסשרייבן און איך וועל זיי בעטן אז זיי זאָלן מיר מוחל זיין.

מיר האָבן אים אביסל באַרואיקט און געזאָגט, אז לויטן נייעם געזעץ האָט די פּראָוואָסלאַווע געמיינערט קיין רעכט אים אַרויסצולאָזן פון דער אַוועסטער אַוועסטער באַשלוס, — איצט האָב איך איינס באַשלאָסן און אויף וועל עס דורכפירן. פון דאַנען פאַר איך אין דער גובערניע שטאַט אין איך וועל אָנ־נעמען א דערקלערונג אין דער דאָרטיקער קאַנצעלאַריע. אז איך האָב. פאַרלאָזן דעם אַרומאַסלאַווענע גלויבן און איך וועל אויך איך אַלץ אַרויסשרייבן און איך וועל זיי בעטן אז זיי זאָלן מיר מוחל זיין.

פאַטערלאַכע ליבע שיינקט דער פּרץ־שול די פאַרוואָלטונג און דער פּרינצ־פאַל מר. פּראָוואָטיאַנער, א קיעוועער פּע־דאַגאָג, וועלכער האָט דאָרט פאַרוואָלטעט מיט דער קינדער היים פון דאָרט קולטור ליגע און לעצטנס האָט ער אָנגעפירט די ניי־יאָרקער שולן־עליכס שול נומער צוויי. אים האָט די פּרץ שול צו פאַרדאַנקן ניט נאָר איר מוסטערהאַפטע לייטונג, נאָר אויך איר דראַמאַטישע סעקציע און איך געדרוקטן קינדער ישורונאַל אונטער דער רעדאַקציע פון די קינדער זעלבסט. דער לעצטער חנוכה נומער "ערשטע טריט", מאַכט דעם בעסטן איינדרוק מיט זיין אינהאַלט פון געקליבענע קינדער קאָמפּאָ־זיציעס און פּראַכט אויסגאַבע.

דער בנין פון דעם פּרץ אינסטיטוט, וואָס איז פאַרטיק געוואָרן אין סעפּטעמ־בער 1929 האָט געקאָסט דרייסיק טויז־זענט דאָלאַר, צום היינטיקן טאָג איז מען נאָר אויף אים שולדיק צוויי טויזנט דאָ־לאַר. די געבידע איז אנערקענט אַלס א מוסטערהאַפטער שול בנין אויף מצד דער סקול באָרד. די "וויסטאַריא סקול" האָט א גאַנצן יאָר געגנוגט די פּרץ שול פאַר אירע לומדים ביז איר איינגענע גע־בידע איז פאַרטיק געוואָרן אויף דער זעל בער דרייצנטער עוועניו.

דער שייער פאַסאַד פון דעם בנין איז אַרומגעריינגלט מיט גערנדלאַך, וואו איז א מאַלערישער אָרדענונג זיינען פאַר־פאַלאַנט בלומען. פּרץ הירשביין האַלט מיט דער קינדער היים פון דאָרט פאַרוואָלטונג. מיר זיין אויס געקומען בייצאוואוינען, ווי א מיטגליד פון דעם מוטער פאַראויס איז דער באַשטימטער שעה נעקומען אריינזעצן אין א שטרייגונג פון קינדער דערצי־הונג. מען האָט אויסגעקליבן קול־טור ווינקל, וואו מיט 55 יאָר צוריק איז נאָך געווען א ווייסבעניש, און וואו דער ערשטער ווייסער מענש האָט קיין לע־בעריקן נפש ניט געקאָנט געפינען.

ס'איז איבעריק צו זאָגן, אז אין פּראָ־צעס פון בויען א נייעם אידישן ישוב, אינם פּאַצעס פון איינפלאַנצן דאָרט מוס טערהאַפטע אידישע קולטור אנשטאַלטן איז געלייטערט און נשאיידלט געוואָרן דער נייסט פון די קאַלגאַרער אידן, ביי זיי האָט זיך אויסגעשאַרבעט א בריינער

(שלוס אויף זייט 3)

פּסח אין סיביר

(ספּעציעל פאַר "דאָס אידישע וואָרט")
באַאַרבעט פון הערבאַרט דורך בן־יקיר

פאַר באַטייליגן זיך אין דער זעלבסט שוץ און פאַר מיין אָנגעהעריקייט צו די פּועלי ציון בין איך פיר מיט מיין פרוי פאַר־שיקט געוואָרן אין יאָר 1908 קיין סי־ביר. דריי חדשים האָבן מיר זיך געוואָל־ט בין מיר זיינען געקומען אין א תפיסה, אַלס די סיבה דערפון: איך בין א זון פון א פאַרמענלאַכער פאַמיליע פון סימפּעראַפּאָל אין דרום רוסלאַנד מיטן נאָמען הינדעס. אַלס נימאַזיסט נאָך בין איך געווען א חבר אין דער פאַרטיי פון די סאָציאַל רעוואָלוציאָנערן. אויף די לומדים האָב איך קיין גרויס אכט ניט געלייגט, פאַר וואָס מען האָט מיך פון דעם זעקסטן קלאַס אַרויסגענומען פון דאָמאָלסט אָן האָב איך זיך מער איבערגעגעבן צו פאַרטיי אַרבעט. בין מען האָט מיך געפאַנגען אויף תפיסה, ווי אויף איבערן נאָנצן וועג קיין סיביר בין דאָס מיינע חברים נישט אויפגעהערט צו לאַכן פון מיר: — "וואָס, זאָגן זיי, האָסטו — א איד, און נאָך דערצו א סוחר'ס א זון — מיטן רוסישן פּויער? דו ביסט אים פרעמד און ער דיר, און נישט דו־ד דאַרפסט זיך איינשטעלן פאַר אים". זייערע שטענדי־קע טענות האָבן זיך מיר אזוי דערעסן, אז איך האָב באַשלאָסן איין מאָל פאַר אַלע מאָל זיי איבערצוציינן, אז איך בין א רום גלייך מיט זיי